

ИСТОРИЯ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО УНГАРСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЛЕКТОРА И НЕГОВАТА ДЕЙНОСТ

Силард Шебок

Университет „Коменски“ в Братислава (Словакия)

Резюме. Целта на статията е да представи научната и педагогическата дейност на Оршоа Надор – доцент в Университета „Гаспар Кароли“ на Реформаторската църква в Будапеща и настоящ лектор по унгарски език в Катедрата по унгарски език и литература към Философския факултет на Университета „Коменски“ в Братислава. Още в началото на своята кариера тя се насочва към проблемите на обучението по унгарски език като чужд и институционалното обезпечаване на едноименната педагогическа специалност. В първата част на статията се прави кратък преглед на историята на обучението по унгарски език като чужд (от времето на Матей Бел до създаването на специалността през 1982 г.). Във втората част се проследява научноизследователската и педагогическата дейност на О. Надор във връзка с по-нататъшното развитие на обучението по унгарски език като чужд (от 80-те години на XX век до днес). Авторът изтъква нейния принос в тази област, представя основните ѝ трудове, спира се върху създаването на специалността „Унгарски език като чужд“ и разработената от О. Надор 14-томна поредица от ръководства и пособия за учителите по унгарски език като чужд.

Ключови думи: унгарски език като чужд; история на обучението по унгарски език като чужд; доц. д-р Оршоа Надор; чуждестранен лектор

Изучаването на унгарския език като чужд има почти тривековна история. Според Золтан Едер – унгарски езиковед, литератор и основател на педагогическата специалност „Унгарски език като чужд“, началото се поставя с научната и педагогическата дейност на Матей Бел¹⁾ (Éder, 1983: 309). Известно е, че и преди това са издавани граматики на унгарския език, а сведенията за спорадично му изучаване като чужд език датират от XVII в. (Nádor, 2019: 51 – 55). Трудът на Бел, *Der Ungarische Sprachmeister* (1729) обаче е първият, който успешно съчетава граматичното описание на езика с образователните цели (Nádor, 1998: 47) и по тази причина се превръща в базисен за последвалите го учебници по унгарски език (Nádor, 2017: 48). През XVIII в. преподаването на унгарския като чужд език

започва да се профилира и разграничава от обучението по унгарски като майчин език. По това време започва изграждането на собствена методология на обучението по унгарски език като чужд, като за целта възникват и първите учебни материали (Éder, 1983: 309).

С приетия през XIX в. езиков закон се въвежда обучение по унгарски език в условията на двуезична среда. По смисъла на Ratio educationis II²) (1806) унгарският става задължителен в основното училище, а през 1830 г. е обнародван закон, според който владееенето на унгарския е необходимо условие за заемане на административна длъжност и при полагане на изпит за адвокат. Значителна промяна настъпва през 1844 г., когато унгарският става официален език и неговото изучаване постепенно се разгръща във всички училища – висшите, средните, а през 1879 г. и в тези с ученици от етническите малцинства (Nádor, 2017: 48; Nádor, 1998: 64 – 65). Така обучението по унгарски език става задължително, а към края на XIX в. се превръща и в средство за постигане на националнополитически и асимилационни цели (Nádor, 2017: 48). Нововъзникналата ситуация предизвиква негативни реакции, главно сред етническите малцинства.

Обучението по унгарски език като чужд през XIX в. има и друга, паралелна история, неразривно свързана с динамиката на езикознанието. В историята на лингвистиката началото на XIX в. се асоциира със зараждането на сравнително-историческото езикознание. Като един от угро-финските езици, унгарският предизвиква интереса на изследователите и става част от университетските програми с културологичен и езиковедски профил (Nádor, 1998: 67) в Прага и Риека (в границите на Австро-Унгария по това време), в Хелзинки, Упсала, Париж, а в началото на XX в. – и в Берлин (Misadová, 2020: в този брой).

Най-общо казано, обучението по унгарски език и в чужбина, и в училищата с етнически малцинства се сблъсква с едни и същи проблеми. Въпреки пълната институционална подкрепа в училищата се чувства липсата на учители, които владеят унгарски или са достатъчно подготвени да преподават (Nádor, 1998: 66). В чуждестранните университети обучението се провежда от преподаватели с филологическо и философско образование, които владеят и езика на приемащата страна, но не притежават необходимата методическа подготовка (Nádor, 2017: 49 – 50). И в двата случая водещ се оказва принципът, че който владее унгарски, може и да го преподава.

Липсата на квалифицирани преподаватели по унгарски език продължава да се усеща и през второто десетилетие на XX в. По времето на тогавашния министър на образованието и религиозните въпроси Куно Клебелсберг се създават благоприятни предпоставки за изучаването на унгарския език като чужд в университетите зад граница (вж. Collegium Hungaricum в Берлин, Виена и Рим). До средата на 40-те години на XX в. са основани 40 катедри и лекторати по унгарски език и литература в университети в 12 държави (Nádor, 1998: 79), а през юли 1947 г. са

регистрирани 50 изследователски и педагогически центрове по унгаристика в 15 страни по света (пак там: 86).

В периода на социализма западната общественно-политическа ориентация на Унгария се заменя с източна. През 50-те години на XX в. обучението по унгарски език като чужд почти навсякъде в Западния свят е преустановено (изключения правят само институциите, чиято дейност се е развивала и без участието на Унгария, както напр. в Италия). За сметка на това в страните от Източния блок възникват нови средища за изучаване на унгарски език. За разлика от предходния период, когато идващите в Унгария чуждестранни студенти заявяват интерес към унгарския език, култура и наука (посещават напр. Летния университет в Дебрецен), впоследствие пристигащите не знаят нищо за Унгария, тук се озовават на случаен принцип сред останалите социалистически държави като Румъния, Чехословакия, Полша и т.н. (Nádor, 1998: 86). Като реакция на тази ситуация през 1952 г. в Университета „Лоранд Йотвьош“ в Будапеща са учредени Централният лекторат по унгарски език (Központi Magyar Nyelvi Lektorátus) и Корейското подготвително училище (Koreai Előkészítő Iskola). Когато броят на чуждестранните студенти от няколко десетки нараства на няколкостотин, Корейското подготвително училище се трансформира в Международен подготвителен институт (Nemzetközi Előkészítő Intézet – NEI, 1957). Дейността на двете институции постепенно започва да се разграничава. Основаната задача на Института била за десет месеца да подготви чуждестранните студенти за обучение в унгарските университети (писане, четене, специализиран език, което приблизително отговаря на днешното езиково ниво B2), а Централният лекторат съблюдавал организацията на образователния процес и обезпечавал по-нататъшното изучаване на специализиран език (Nádor, 2018: 36). Постепенно техническият, икономическият и медицинският университет се отделят от Централния лекторат и започват да обучават бъдещите си студенти в собствени езикови центрове (Nádor, 2018: 40).

Нарастващият брой чуждестранни студенти и тяхната интензивна подготовка изискват прилагането на нови методи в процеса на обучението. Така се поставя началото на осъзнат и методологически обмислен подход за изучаването на унгарския език като чужд (Nádor, 2018: 36). През 60-те години назрява необходимостта от създаване на педагогическа специалност, ориентирана към преподаването на унгарския като чужд език. През 1982 г. Централният лекторат се заема с реализацията на тази идея под формата на следдипломна квалификация (Nádor, 2018: 37).

За основател на педагогическата специалност „Унгарски език като чужд“ се смята Золтан Едер. След завръщането си от Неапол, където работи като лектор по унгарски език, през 1980 г. той застава начело на Централния лекторат и заедно с колегите си изработва концепцията на специалността и учебната ѝ програма (Éder – Hegedűs – Horváth – Szili, 1989)³. Той счита за необходимо условие преподавателите в новата специалност да бъдат подготвени не само по отношение на езиковото обучение, но и с научните си изследвания да

развиват специалността, а също и други области на унгаристиката и лингвистиката (Szili, 2017; Bándli, 2017).

По това време, през 1981 г., Оршоя Надор завършва Висшия педагогически институт „Хо Ши Мин“ в Будапеща и постъпва на работа в едно основно училище в столицата като учителка по унгарски и руски език. Още през същата година Золтан Едер ѝ предлага в рамките на Централния лекторат да преподава унгарски език като чужд във Висшето училище за изкуства „Ференц Лист“ в Будапеща. След като завършва унгарски език и литература (1983) в Университета „Лоранд Йотвьош“ в Будапеща, тя постъпва в Държавната библиотека „Максим Горки“ (Állami Gorkij Könyvtár) като експерт по словашки език в отдела за етническите малцинства при условие да научи словашки език на добро ниво. Наред с индивидуалното си обучение по словашки език Оршоя Надор два пъти участва в Летния езиков семинар *Studia Academica Slovaca* в Братислава. Съставя три библиографии на трудове, посветени на етническите малцинства в Унгария (Nádor, 1984, 1986, 1987). Също така е авторка на библиография на литературата на унгарски език на словашкото издателство „Татран“ в периода 1967 – 1986 г. (1988) и на библиография на публикуваните в периода 1967 – 1988 г. чехословашки произведения на унгарски език (1992).

През 1988 г. започва нов етап от живота на О. Надор. След като придобива научно-образователната степен *dr. univ.* (сравнена с днешната класификация – след *магистър* и преди *доктор*), решава, че може да сподели своя опит като лектор по унгарски език в Университета „Я. Е. Пуркине“ в Бърно. Молбата ѝ е одобрена, но минава известно време, докато Университетът я приеме на работа. Междувременно получава възможност да усъвършенства преподавателската си практика в Унгарския лекторски център (Magyar Lektori Központ), чиято цел от основаването му през 1983 г. е да развива обучението по унгаристика в чужбина. Членовете на Центъра представят и обсъждат различни проблеми, свързани с преподавателската им дейност. През 1989 г. Центърът се обособява като самостоятелна международна културно-образователна институция по унгаристика (подобна на British Council във Великобритания и Goethe Institut в Германия). След едногодишен престой като лектор по унгарски език в Бърно Оршоя Надор се завръща в Центъра, преименуван на Международен център по унгаристика (Nemzetközi Hungarológiai Központ). Новоучредената институция оказва административно съдействие на лекторите и се посвещава на изследователска дейност в областта на унгаристиката. След преустройството ѝ през 1992 г. административните ѝ функции се разрастват и първоначалната представа за Центъра, който по международен модел да изпълнява комплексни задачи в областта на унгаристиката, не се осъществява (Nádor, 1998: 96).

Като стипендиантка на Унгарската академия на науките, през 1993 г. в Университета „Янус Панониус“ в Печ О. Надор започва аспирантура под ръководството на изтъкнатия унгарски езиковед Дьорд Сепе. След успешна защита през 1997 г.

дисертационният ѝ труд „Езикова политика: промени на статута и обучението по унгарски език в миналото и днес“ е публикуван през 2002 г. По време на аспирантурата си в Печ О. Надор е изправена пред редица предизвикателства. Налага се да усъвършенства езиковите си умения по словашки език, тъй като една от главите на дисертацията ѝ е посветена на унгарско-словашките взаимоотношения. В същото време, преподава унгарска и световна литература във Висшия педагогически институт в Кечкемет, а в Будапеща дава частни уроци по унгарски език. В Университета в Печ води часове по унгарски език за чуждестранни студенти и активно участва в изготвянето на новата педагогическа специализация по унгарски език като чужд, която стартира през 1992 г., а от 1998 г. съществува като самостоятелна специалност (Szűcs, 2003: 184). След като през 1998 г. ѝ е присъдена научната степен „кандидат на науките“, заедно с Бела Джай издават „Унгарският език като чужд / Унгаристика“ – труд, който се превръща в основен на специалността.

В Печ О. Надор получава не само теоретични знания по своята специалност и практически опит в преподаването, но е и сред основателите на специалността с педагогически профил „Унгарски език като чужд“. Солидната ѝ подготовка продължава своето развитие в Университета „Гаспар Кароли“ на Реформаторската църква в Унгария, в който постъпва през 1998 г. Още през следващата година се заема с изготвянето на новата специалност за учители по унгарски език като чужд. Като модел, по нейните думи, служи същата специалност в Печ, основана върху принципите на съвременния език и приложната лингвистика. В Университета „Лоранд Йотвьош“ тази специалност се базира на езикознанието, в Сегед – на унгаристиката, а в Печ се опитват да намерят правилното съотношение между двете направления (Szűcs, 2003: 187).

През 1999 г. О. Надор предлага избираемия курс „Увод в унгаристиката и в изучаването на унгарския език като чужд“, в който се записват около 100 студенти (Nádor, 2003: 153). Благодарение на неочаквано големия интерес курсът се превръща в специализация, а през 2010 г. – и в самостоятелна специалност, която се развива успешно под ръководството на Надор (въпреки че след министерско решение от 2017 г. започва да се предлага като следдипломна квалификация) (Nádor, 2017: 53 – 54).

Освен в създаването на едно от двете съществуващи днес в Унгария⁴⁾ средища за изучаване на унгарския език като чужд О. Надор изиграва значителна роля в научното израстване на унгаристиката. Заедно с Тибор Суч от 2000 г. е главен редактор на „Алманах за унгаристика“ (Hungarológiai Évkönyv), който се превръща в място за изява на всички унгаристични центрове (Szűcs, 2003: 187). През 2003 г. става ръководител на Секцията по унгарски език към Института „Балаши“ (някогашния Международен подготвителен институт) и възобновява излизането на „Институтски преглед“ (Intézeti Szemle, 1973 – 2001) – първото специализирано списание за унгаристика и обучение по унгарски език като чужд (Nádor, 1998: 88).

И днес списанието излиза под името THL₂ (Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture)⁵⁾. Между 2006 и 2010 г. О. Надор е и главен редактор на електронното учебно издание eMagyarul (*еУнгарски език*), с което се цели модернизацията на обучението по унгарски език като чужд и преминаването от печатните учебници към използването на дигитални пособия. В резултат от този проект възниква десетезичен речник и са разработени учебни теми в зависимост от нивото на владение на езика. Към момента достъпът до пособията в интернет се управлява от администратор.

Освен с педагогическата, организационната и редакторската си дейност О. Надор допринася и за развитието на унгаристиката като научна област. В тази връзка, на първо място трябва да се посочи монографията ѝ „Езикова политика: промени на статута и обучението по унгарски език в миналото и днес“ (2002) – първият труд, който обхваща цялата история на промените в статута на унгарския език с оглед на образователната политика от самото начало до наши дни (Mesterházy, 2003). О. Надор е също автор и редактор на два синтезиращи труда по унгаристика, които се смятат за задължително четиво за специалистите от областта. Става дума както за отбелязания „Унгарският език като чужд / Унгаристика“ (1998), публикуван в съавторство с Бела Гай, така и за „Майстор на унгарския език. Основи на унгаристиката и унгарския език като чужд“, издаден съвместно с Рита Хегедуш. В своята изследователска работа О. Надор се занимава главно с историческия аспект на езиковото обучение и унгаристиката, методиката на обучение по унгарски език като чужд, езиковите права, етническите малцинства в Карпатската котловина, а също и с психолингвистика. Нейните изследвания са обединени от историческата перспектива на унгаристиката и езиковото обучение.

При О. Надор теорията и практиката никога не са се изключвали. Историческият план на нейните трудове помага за разбирането на съвременността изобщо, а решаването на методологически въпроси в езиковото обучение се опира на дългогодишен педагогически опит (за който през 2017 г. получава наградата „Учител на годината“). Най-красноречивият пример за едновременното прилагане на теория, практика и организационна дейност е изработената през 2016 г. от Надор двусеместриална учебна програма за учители по унгарски език като чужд в Берегово. По това време в Украйна липсват квалифицирани учители по унгарски език като чужд, въпреки че около 1000 студенти проявяват интерес към изучаването на езика. След две години, през 2018 г., вече броят на подготвените преподаватели надхвърля 30. Резултат от тази програма е 14-томната поредица от учебни помагала, която излиза под нейна редакция през 2018 – 2019 г. Тя съдържа най-важните теми от обучението по унгарски език като чужд – от историята на преподаването му (Nádor, 2018; Nádor, 2019) през граматиката на съвременния език до интеркултурните взаимоотношения⁶⁾, като до нея е осигурен свободен достъп в интернет.

И до днес О. Надор е гарант на учебната програма в украинския град Берегово. От 2016 г. е председател на Секцията за унгарски език като

чужд към Сдружението на унгарските езиковеди от областта на приложната лингвистика и чуждоезиковото обучение (Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete). От 2018 г. е главен редактор на научното списание „Съвременно чуждоезиково обучение“ (Modern nyelvtanítás) и до днес преподава в Университета „Гаспар Кароли“. Същевременно от 2018 г. Оршоя Надор е лектор по унгарски език в Катедрата по унгарски език и литература на Университета „Коменски“ в Братислава и освен че води лекции по стилистика, история на унгарския език и издателска дейност, с огромно желание предава и своя богат опит на нас, нейните колеги.

Acknowledgements. Статията е публикувана в рамките на проект APVV-17-0254 и на научноизследователската дейност на Форума на Института за изследване на малцинствата към Катедрата по унгарски език и литература към Философския факултет на Университета „Коменски“. Тук е мястото да изкажа своята благодарност към О. Надор за насоките ѝ при изготвянето на статията.

БЕЛЕЖКИ

1. Матей Бел (1684 – 1749), един от най-изтъкнатите европейски учени през XVIII в., е енциклопедист, философ, историк, географ, езиковед, педагог, основател на модерното родинознание в Унгарското кралство и т.н. Като признат и уважаван учен, членува в редица европейски научни организации, папа Климент XII го удостоява със златен медал с лика си, а по случай 300-годишнината от рождението му неговото име е включено в календара на ЮНЕСКО.
2. Ratio educationis II от 1806 г. е преработен и ревизиран документ, въз основа на който се провежда реформа в образователната система на Австро-Унгария. На базата на по-ранния Ratio educationis (1777) се провежда мащабна реформа в образованието, иницирана от императрица Мария-Терезия. Това е първият документ, в който се поставя въпросът за задължителното образование. Самото образование вече се схваща не само като религиозен, църковен въпрос, а като политически, държавен (res politicum).
3. От Централния лекторат и специалността през 2011 г. възниква самостоятелната Катедра по унгарски език като чужд (Szili, 2017).
4. Педагогическата програма по унгарски език като чужд се изучава още в Катедрата по унгарски език като чужд в Университета „Лоранд Йотвьош“ в Будапеща (някогашния Централен лекторат по унгарски език).
5. Главен редактор на THL2 е до 2018 г.
6. Цялата поредица от учебни пособия е достъпна на: <http://www.kre.hu/nyelvet/index.php/hungarologiai-kutatocsoport/magyarnyelv-tanarisegedkoenyvek>

REFERENCES

- Bándli, J. (2017). A műhely, ahol a magyar mint idegen nyelv szakmává vált. (pp. 13 – 28). *THL2* (1 – 2).
- Éder, Z. (1983). Fejezetek a magyar mint idegen nyelv oktatásának történetéből. (pp. 309 – 323). *Magyar Nyelvőr* 107.
- Éder, Z., Hegedűs, R., Horváth, J. & Szili, K. (1989). A magyar mint idegen nyelv tanári szak. *Dolgozatok* 17.
- Gíay, B. & Nádor, O. (1998). *A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia*. Budapest.
- Mesterházy, Sz. (2003). Nádor Orsolya: Nyelvpolitika. A magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig. (pp. 237 – 241). *Hungarológiai Évkönyv* 4/1.
- Misadová, K. (2020). Hungaristika na zahraničných univerzitách a jej status na Univerzite Komenského v Bratislave. *Chuzhdoezikovo Obuchenie – Foreign Language Teaching*, vol. 47, 4.
- Nádor, O. & Varga, I. (1984). *Törzsanyagjegyzék a szlovák nemzetiségi könyvtárak számára*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
- Nádor, O. (1986). *A nemzetiségi és a nemzetiségekre vonatkozó hazai irodalom válogatott bibliográfiája 1985*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
- Nádor, O. (1987). *A nemzetiségi és a nemzetiségekre vonatkozó hazai irodalom válogatott bibliográfiája 1986*. Budapest: Állami Gorkij Könyvtár.
- Nádor, O. (1988). *Literatúra v maďarskom jazyku* (pp. 570 – 581). *Štyridsať rokov vydavateľstva Tatran 1967 – 1986*. Bratislava: Tatran.
- Nádor, O. (1992). *A csehszlovákiai magyar nyelvű könyvkiadás bibliográfiája (1967 – 1988)*. Bratislava: Madách Könyvkiadó.
- Nádor, O. (1998). A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti kérdései. (pp. 39 – 99) Gíay, B. – Nádor (Eds.) *A magyar mint idegen nyelv és a hungarológia*. Budapest.
- Nádor, O. (2002). *Nyelvpolitika. A magyar nyelv politikai státusváltozásai és oktatása a kezdetektől napjainkig*. Budapest.
- Nádor, O. (2003). A Károli Gáspár Református Egyetem hungarológiai programjáról. (pp. 153 – 155). Ujváry, G. (Ed.) *Hungarológia a XXI. században. A Balassi Bálint Intézet Évkönyve*. Budapest.
- Nádor, O. (2017). Magyar mint idegen nyelv tanárok a tanárképzés hullámvasútján. (pp. 46 – 56). *THL2* (1 – 2).
- Nádor, O. (2018). *Tanított (anya)nyelvünk*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Nádor, O. 2019. *Tanulók, motivációk, módszerek a kezdetektől a 18. század végéig*. Nádor, O. (Ed.) Régebbi és újabb nyelvtanítási módszerek. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.

- Nádor, O. & Hegedűs, R. (2006). *Magyar nyelvmester. A magyar mint idegen nyelv – hungarológia: alapismeretek*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Szili, K. (2017). A tanszék története. Az ELTE BTK Magyar mint Idegen Nyelv Tanszékének honlapja. <http://mid.elte.hu/index.php/a-tanszek-tortenete/>
- Szűcs, T. (2003). A hungarológus szakképzés. (pp. 182–191). Ujváry G. (ed.) *Hungarológia a XXI. században. A Balassi Bálint Intézet Évkönyve*. Budapest.

TEACHING HUNGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE – HISTORICAL CROSS-SECTION THROUGH THE LECTOR'S PERSPECTIVE

Abstract. The aim of this paper is to describe the professional career of Orsolya Nádor, associate professor of Károli Gáspár University of the Reformed Church in Budapest and current guest professor of the Department of Hungarian Language and Literature of Comenius University in Bratislava. Nádor's professional career is focused on teaching Hungarian as a foreign language and ensuring the institutional and methodological background of this profession. The first part of the paper gives an overview about the history of teaching Hungarian as a foreign language (from the times of Matthias Bel to the establishment of the pedagogical study programme of Hungarian as a foreign language in 1982). The second part of the paper focuses on the Nádor's professional career and through it also gives an overview about the history of this field from the 1980's, when Nádor's career started. The paper emphasizes her important role in the development of teaching Hungarian as a foreign language by discussing some of her theoretical works and practical syllabuses, highlighting the establishment of the pedagogical study programme of Hungarian as a second language at Károli Gáspár University, and by describing the fourteen-volume handbook of teaching Hungarian as a foreign language edited by Nádor.

Keywords: Hungarian as a foreign language; history; associate professor Orsolya Nádor; foreign lector

✉ **Dr. Szilárd Sebők**

<https://orcid.org/0000-0003-4538-7387>

Department of Hungarian Language and Literature

Faculty of Arts

Comenius University

2, Gondova St.

Bratislava, Slovak Republic

E-mail: szilard.sebok@uniba.sk